

КАМУНІКАЦЫЯ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ Ў ПРАФЕСІЙНАЙ СФЕРЫ ВА ЎМОВАХ МУЛЬТЫЛІНГВІЗМУ

Т. П. Дапіра

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі

г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

E-mail: rtnk@tut.by

Р. В. Дапіра

Установа адукацыі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі

"Міжнародны ўніверсітэт "МІТСО"

г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

E-mail: rtnk@tut.by

Камунікацыя на беларускай мове ў прафесійнай сферы разглядаецца як частка моўнай кампетэнцыі на прыкладзе ІТ-спецыялістаў, зыходзячы з паняццяў трылінгвізму і шматмоўя, якія раскрываюцца ў кантэксце моўнай сітуацыі Рэспублікі Беларусь і моўнай кампетэнцыі асобных спецыялістаў. Канстатуецца пашырэнне разумення наймальнікамі камунікацыі на беларускай мове ў прафесійнай сферы ў якасці дадатковай канкурэнтнай перавагі.

Ключавыя словы: вербальная камунікацыя; білінгвізм; камунікатыўная сітуацыя; моўная сітуацыя; прафесійная камунікатыўная кампетэнцыя; трылінгвізм; мультылінгвізм.

Спецыфіка моўнай сітуацыі Рэспублікі Беларусь, дзяржаўнае двухмоўе патрабуе ад спецыяліста ў любой сферы ведаў валодання як мінімум трыма мовамі. Гэта дазваляе разглядаць прафесійную камунікатыўную кампетэнцыю кожнага спецыяліста зыходзячы з паняццяў трылінгвізму і мультылінгвізму. Але ж валоданне беларускай мовай у цэлым і здольнасці да камунікацыі па-беларуску ў прафесійнай сферы ў прыватнасці застаюцца яшчэ недастаткова ацэненымі ў якасці абавязковых частак моўнай кампетэнцыі спецыялістаў з боку грамадства, наймальнікаў і нават спажыўцоў. І тым не менш сітуацыя паступова змяняецца.

У. Гусакоў і А. Каваленя пераканаўча і доказна сцвярджаюць, што беларуская мова дастаткова развітая, каб адпавядаць усім найноўшым выклікам. Яна добра спалучаецца з апошнімі ІТ-тэхналогіямі і камп'ютарнымі новаўвядзеньнямі, хутка інтэгруе навуковую тэрміналогію і так жа хутка адаптуецца да апошніх змен у сферы камунікацый і інфармацыйнага забеспячэння. Гэта сведчыць пра тое, што за шматвяковую гісторыю ўдасканалення наша мова набыла неабходныя якасці – пластычнасць, гнуткасць, адаптыўнасць і ў той жа час захавала традыцыйныя нормы і спосабы словаўтварэння [2].

Асаблівасці авалодання і карыстання кампетэнцыяй камунікацыі ў прафесійнай сферы на беларускай мове прадвызначаны самім яе статусам. Сёння беларуская мова не з'яўляецца мовай міжнацыянальных і міждзяржаўных зносін, яна нацыянальная, распаўсюджаная ў межах беларускага грамадства [2]. Таму неабходна найперш акрэсліць межы выкарыстання дадзенай кампетэнцыі. Найперш гэта стасункі з носьбітамі беларускай мовы, якія могуць з'яўляцца спецыялістамі ці неспецыялістамі ў пэўнай сферы ведаў ці дзейнасці, калегамі ці спажывацямі адпаведных паслуг, у тым ліку прэзентацыі ці выступленні і інш., а таксама складанне тэкстаў навуковага, камерцыйнага, рэкламнага ці наўпрост дзелавога характару, прэс-рэлізаў і іншых матэрыялаў для сродкаў масавай інфармацыі і г. д. Прыведзеныя межы выкарыстання кампетэнцыі камунікацыі на беларускай мове ў прафесійнай сферы супадаюць з разуменнем самога паняцця вербальнай камунікацыі, якая характарызуецца як знешняя.

Паводле Ключева Я. В. камунікацыя – гэта сістэма, з дапамогай якой ажыццяўляецца ўзаемадзеянне людзей, больш за тое, гэта пэўныя спосабы стасункаў, якія дазваляюць перадаваць і прымаць разнастайную інфармацыю. Між людзьмі камунікацыя ажыццяўляецца ў форме стасункаў [4, 48]. Пры гэтым менавіта вербальная камунікацыя – адзін з асноўных універсальных спосабаў стасункаў, у выніку якой адпаведная інфармацыя перадаецца шляхам вербальных сродкаў. Зыходзячы з таго, якія з вербальных сродкаў выкарыстоўваюцца падчас вербальнай камунікацыі, апошняя падзяляецца на вусную і пісьмовую. Пры гэтым вусная ў сваю чаргу падзяляецца на маналагічную (лекцыя, выступленне і інш.) і дыялагічную (дыскусія, палеміка і інш.).

З'явы трылінгвізму і мультылінгвізму ў дачыненні да моўнай сітуацыі Рэспублікі Беларусь трэба разглядаць, зыходзячы з разумення паняццяў двухмоўя і дыгласіі. Для іх параўнання і дакладнай дыферэнцыяцыі возьмем найбольш удалыя для дададзенай моўнай сітуацыі азначэнні.

Паводле Ю.Д. Дзешэрыева і І.Ф. Протчанкі у мовазнаўчым аспекце пад двухмоўем трэба разумець дасканалае валоданне агульнаўжывальнымі вуснымі і пісьмовымі формамі існавання абедзвюх літаратурных моў без праявы інтэрферэнцыі на якім-небудзь узроўні іх структур [3, 17]. У сацыялагічным аспекце двухмоўе вызначаецца як валоданне абедзвюма мовамі ў такой ступені, каб выяўляць і пераказваць свае думкі ў даступнай для іншых форме, незалежна ад ступені праяўлення інтэрферэнцыі і выкарыстання ўнутранага маўлення індывідам ў працэсе пісьмовых ці вусных стасункаў на другой мове, а таксама ўменне ўспрымаць чужое маўленне, паведамленне з поўным разуменнем [3, 33].

Н.Б.Мячкоўская называе двухмоўем выкарыстанне некалькіх моў аднымі і тымі ж асобамі ў залежнасці ад сітуацыі стасункаў [5, 368]. Такім чынам, азначэнні двухмоўя дадзеных аўтараў з'яўляюцца ідэальнай мадэллю беларуска-рускага білінгвізму, калі ступені валодання і першай, і другой мовамі аднолькавыя, што дазваляе ажыццяўляць камунікацыю ў прафесійнай сферы аднолькава якасна па-беларуску і па-руску. Тым не менш, такая ідэальная сітуацыя далёкая ад сітуацыі рэальнай, дзе мы маем ужыванне беларускай ці рускай мовы ў залежнасці ад канкрэтнай камунікатыўнай сітуацыі.

Прадузятае стаўленне часткі грамадства да ўжывання беларускай мовы пры вывучэнні дакладных навук стварае сітуацыю, калі даволі значная колькасць спецыялістаў падрыхтаваная да камунікацыі ў прафесійнай сферы па-руску ці на замежнай мове. Пры гэтым камунікаваць у прафесійнай сферы на замежнай мове многім прасцей, чым па-беларуску. На жаль, гэта не проста асаблівасці асобных спецыялістаў, але рэаліі ў дачыненні да пераважнай большасці спецыялістаў.

Выбар беларускай ці рускай мовы ў канкрэтнай камунікатыўнай сітуацыі прадвызначаны найперш наяўнасцю суразмоўцы-носьбіта адпаведнай мовы. Дадзены варыянт адрозніваецца ад сітуацыі, калі выбар мовы абумоўлены выключна жаданнем ажыццявіць вербальную камунікацыю на беларускай ці рускай мове незалежна ад наяўнасці суразмоўцы-носьбіта адпаведнай мовы. У гэтым выпадку ажыццяўленне дыялагічнай вербальнай камунікацыі магчыма пры ўмове хаця б разумення суразмоўцамі абедзвюх моў, у адваротным выпадку дыялагічная вербальная камунікацыя ператвараецца ў маналагічную.

Аналіз беларуска-рускага білінгвізму немагчымы без уліку асаблівасцей айчынай адукацыйнай прасторы. Базавы варыянт білінгвізму ў рамках адукацыйнага працэсу назіраецца пры ўмове, калі беларуская або руская мовы ўспрымаюцца навучэнцам як родныя

незалежна ад ступені валодання імі. Пры гэтым выбар беларускай ці рускай мовы ў канкрэтнай камунікатыўнай сітуацыі будзе таксама залежаць ад ступені валодання першай ці другой з іх, адпаведна з перавагай на карысць мовы, якой навучэнец валодае найлепш. Састарэлымі, але ўсё яшчэ трывалымі падаюцца стэрэатыпы аб немэтазгоднасці выкарыстання беларускай мовы ў галіне дакладных навук. Таму выбар мовы будзе таксама залежаць і ад ступені прымання ці непрымання згаданых штампаў.

Пераходзячы ад модалінгвальнай парадыгмы даследавання моўных кантактаў да мультылінгвальнай трэба адзначыць, што да натуральнага беларуска-рускага білінгвізму штучна дадаецца традыцыйны характар успрымання ў якасці абавязковай часткі прафесійнай камунікатыўнай кампетэнцыі кожнага спецыяліста валоданне англійскай мовай, найперш дзеля мэтай камунікацыі ў прафесійнай сферы, што стварае фактычна базавы, найбольш распаўсюджаны варыянт нацыянальнай мадэлі трылінгвізму. Пры гэтым выбар англійскай мовы адразу для вывучэння, а пасля для камунікацыі ў прафесійнай сферы абумоўлены асаблівым статусам гэтай мовы.

Дадзены тып трылінгвізму можна вызначыць як штучны субардынатыўны змяшаны беларуска-руска-англійскі трылінгвізм, дзе сістэма беларускай ці англійскай мовы спасцігаецца праз прыму рускай мовы. Такі трылінгвізм даследчыкам Н.В. Барышнікавым супрацьпастаўляецца «чыстаму трылінгвізму» з характэрным яму ізаляваным, незалежным суіснаваннем моў у свядомасці індывіда ў якасці незалежных моўных сістэм [1, 87].

На аснове аналізу разнастайных крыніц Т.С. Астапенка прыходзіць да высновы, што ў даследаванні парадыгмы «білінгвізм – трылінгвізм - мультылінгвізм» менавіта мультылінгвізм пачынае выступаць ў якасці базавага паняцця, а білінгвізм і трылінгвізм, хутчэй, разглядаюцца як яго варыянты [6]. Пры гэтым трылінгвізм разглядаецца не ў якасці асобнага ад білінгвізму феномену, але ў якасці звязанага з ім, вытворнага ад яго феномену.

Такім чынам, беларуска-руска-англійскі трылінгвізм безумоўна вытворны ад абумоўленага дзяржаўным двухмоўем беларуска-рускага білінгвізму, які трэба разглядаць як асноўную, пачатковую форму нацыянальнага (сацыяльнага) мультылінгвізму, але далёка не адзінкавую. Зробім спробу прывесці іншыя формы існавання нацыянальнага (сацыяльнага) мультылінгвізму, што прадугледжваюць розныя ступені валодання спецыялістамі беларускай мовай і, адпаведна, кампетэнцыйнай камунікацыі па-беларуску ў прафесійнай сферы.

Этнічны мультылінгвізм, пры якім суіснуюць беларуска-рускі білінгвізм і адна ці некалькі этнічных (украінская, польская, літоўская і інш.) і замежных моў, прадугледжвае розныя ступені валодання спецыялістамі беларускай мовай і кампетэнцыяй камунікацыі па-беларуску ў прафесійнай сферы ў залежнасці ад таго, наколькі беларуская мова ўспрымаецца ў якасці адной з родных моў.

Эмігранцкі мультылінгвізм, пры якім руская і (ці) беларуская мовы засвойваюцца на фоне валодання роднай і (ці) замежнай мовай, прадугледжвае розныя ступені валодання спецыялістамі беларускай мовай і кампетэнцыяй камунікацыі па-беларуску ў прафесійнай сферы ў залежнасці ад таго, наколькі беларуская мова ўспрымаецца ў якасці мовы, якая дадаецца да іншых ці замяшчае іншыя мовы.

Разам з прыведзенымі вышэй формамі існавання нацыянальнага (сацыяльнага) мультылінгвізму трэба разглядаць таксама індывідуальны мультылінгвізм, пры якім на фоне беларуска-рускага білінгвізму, этнічнага ці эмігранцкага мультылінгвізму вывучаюцца іншыя замежныя мовы дзеля мэт выкарыстання іх сярод іншага ў прафесійнай камунікацыі. У такіх выпадках назіраюцца розныя ступені валодання спецыялістамі беларускай мовай і кампетэнцыяй камунікацыі па-беларуску ў прафесійнай сферы ў залежнасці ад таго, наколькі планаваннем прафесійнай кар’еры прадугледжваюцца стасункі з носьбітамі беларускай мовы.

Такім чынам, ва ўмовах мультылінгвізму валоданне спецыялістамі беларускай мовай у цэлым і іх здольнасці да камунікацыі па-беларуску ў прафесійнай сферы ў прыватнасці залежаць ад разнастайных фактараў. Пры гэтым спрыяць камунікацыі спецыялістаў на беларускай мове ў прафесійнай сферы, безумоўна, будзе вызначэнне дадзенай кампетэнцыі ў якасці дадатковай канкурэнтнай перавагі і аднаго з кваліфікацыйных патрабаванняў, што ўжо робіцца часткай наймальнікаў. Пацвярджае гэта паступовае пашырэнне выкарыстання беларускамоўнай рэкламы, афармлення на беларускай мове ўпакоўкі разнастайных тавараў, ужывання беларускай мовы ў працэсе камунікацыі з кліентамі ў гандлёвых сетках, разнастайных кампаніях з мэтай матывацыі выбару носьбітамі беларускай мовы адпаведных паслуг і прадуктаў.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Барышников, Н.В. Профессиональная межкультурная коммуникация : Монография/ Н.В. Барышников. – Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2010.-264 с.
2. Гусакоў, У. Р., Каваленя, А. А. Захаваем беларускую мову – захаваем беларускую душу / У. Р. Гусакоў, А. А. Каваленя // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – 2020. – Т. 65 – № 4. – С. 391–400.

3. Дешериев, Ю. Д. Основные аспекты исследования двуязычия и многоязычия / Ю. Д. Дешериев, И. Ф. Протченко // Проблемы двуязычия и многоязычия: Сб. науч. тр. – Москва, 1976. – С. 357.
4. Ключев, Е. В. Речевая коммуникация: Успешность речевого взаимодействия: Учеб. пособие для ун-тов и ин-тов / Е. В. Ключев. – М.: РИПОЛ Классик, 2002. – 316с.
5. Мечковская, Н.Б. Языковой контакт / Н.В. Мечковская // Общее языкознание. – Минск: Высш. школа, 1983.-456 с.
6. Остапенко, Т. С. Мультилингвизм: проблема определения и основные направления исследований в современной лингвистике / Т. С. Остапенко // Liberal Arts in Russia. – 2018. – Vol. 7 – № 3. – С. 232–238.